లెక్కల సంగ్రహ విధి

S/no. 764

Acc no. 6905

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః

తర్కసంగ్రహదీపికా.

విశ్వేశ్వరం సామ్బమూర్తిం ప్రణిపత్య గిరాంగురూ
న్। టీకాం శిశుహితాం కుర్వే తర్కసంగ్రహదీపికామ్

౧. చికీర్షితస్య గ్రన్థస్య నిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థం శిష్టా
చారానుమితశ్రుతిబోధితకర్తవ్యతాకమిష్టదేవతా
నమస్కారలక్షణం మఙ్గళం శిష్యశిక్షార్థమాదౌ నిబధ్నం
శ్చికీర్షితం ప్రతిజానీతే నిధాయేతి. నను మఙ్గళస్య సమా
ప్తిసాధనత్వం నాస్తి మఙ్గళే కృతేఽపి కిరణావల్యాదౌ
సమాప్త్యదర్శనాత్ మఙ్గళాభావేఽపి కాదమ్బర్యా
దౌ సమాప్తిదర్శనాదన్వయవ్యతిరేకవ్యభిచారాదితి చే
న్న కిరణావల్యాదౌ విఘ్నబాహుల్యాత్సమాప్త్యభావః
కాదమ్బర్యాదౌ గ్రన్థాద్బహిర్మఙ్గళం కృతమతో
న వ్యభిచారః నను మఙ్గళస్య కర్తవ్యత్వే కిం ప్రమాణ
మితి చేన్న శిష్టాచారానుమితశ్రుతేరేవ ప్రమాణత్వా

త్ తథాహి మఙ్గళం వేదబోధితకర్తవ్యతాకమలౌకి
కావిగీతశిష్టాచారవిషయత్వాత్ దర్శాదివత్ భోజ
నాదౌ వ్యభిచారవారణాయాలౌకికేతి రాత్రిశ్రాద్ధా
దౌ వ్యభిచారవారణాయావిగీతేతి శిష్టపదం స్పష్టార్థ
మ్ న కుర్యాన్నిష్ఫలం కర్మ జలతాడనాదేరపి నిష్ఫ
లత్వాత్ తర్క్యన్తే ప్రతిపాద్యన్త ఇతి తర్కాః ద్రవ్యాది
పదార్థాః తేషాం సంగ్రహః సంక్షేపేణ స్వరూపకథ
నం క్రియత ఇతి గ్రన్థః కస్మై ప్రయోజనాయేత్యత ఆహ
సుఖబోధాయేతి సుఖేన అనాయాసేన బోధః పదార్థ
జ్ఞానం తస్మా ఇత్యర్థః నను బహుషు గ్రన్థేషు సత్సు
కిమర్థమపూర్వగ్రన్థః క్రియత ఇత్యత ఆహ బాలానా
మితి శేషః మతిమాన్ద్యాద్బాలానాం బోధనసం
భవాదిత్యర్థః గ్రహణధారణపటుర్బాలః న తు స్తనన్ధ
యః కిం కృత్వా క్రియత ఇత్యత ఆహ నిధాయేతి వి
శ్వేశం జగన్నాయకం సాంబశివం హృది మనసి నిధా

ఘటనితరాంశ్చపటత్వాద్ద్రవ్యదార్థాన్తరపరోక్షత్వే
త్వగ్ణః గుణానాం విద్యాగుణానాం పద్మనానన్తు స్తో
రం విభాగశక్త్యేతత్వగ్ణః

౨. పదార్థాన్విభజతే ద్రవ్యేతి పదస్యార్థః పదా
ర్థ ఇతిప్రకృత్యాభిధేయ స్వాపదార్థసామాన్యలక్షణ
మనువిభాగాదేవ ప్రత్యేలబ్ధ సప్తప్రకారాణాం వ్యర్థము
తి న్యా ఉభి సంఖ్యాన్యవచ్ఛేదార్థత్వాత్ నన్వతి
రిక్తాః పదార్థాః ప్రమితాః నాన సంశయాః ప్రమితస్య
గుణభావేనాంగాకారస్య వచ్ఛేయః ప్రతియోగిప్రమితం వి
నానిషేధానుపపత్తెంతచేన్న పదార్థత్వం ద్రవ్యా
దిసప్తాన్యతమత్వవ్యాప్యమితివ్యవచ్ఛేదార్థత్వాత్ ఏ
వమగ్రేపి ఉహ్యమ్

౩. ద్రవ్యం విభజతే తత్రేతి, తత్రేతి ద్రవ్యాదిషు ద్రవ్య
ఇత్యర్థః ప్రత్యేకం ద్వైవేత్యన్వయః॥ కాలత్వాత్మత్వ
అహ పృథివ్యాదినవత్వసంఖ్యావచ్ఛిన్న ద్రవ్యస్యవిభ

మానత్వాన్నస్పర్శం న ద్రవ్యాన్తరమితి తథా హి నీలం తమశ్చ
లతీత్యబాధితప్రత్యయబలాన్నీలరూపాధారతయా క్రి
యాధారతయా చ ద్రవ్యత్వం తావత్సిద్ధమ్ అత్ర తమ
సో నాకాశాదిష్వన్తర్భావః రూపవత్త్వాత్ అ
త ఏవ న వాయౌ స్పర్శాభావాత్సదాగతిమత్త్వాభా
వాచ్చ నాపి తేజసి భాస్వరరూపవత్త్వాభావాదుష్ణస్ప
ర్శవత్త్వాభావాచ్చ నాపి జలే శీతస్పర్శవత్త్వాభా
వాన్నీలరూపవత్త్వాచ్చ నాపి పృథివ్యామ్ గన్ధాభా
వాత్ స్పర్శరహితత్వాచ్చ తస్మాత్తమో దశమం ద్రవ్య
త్వమితి చేన్న తమసస్తేజోభావరూపత్వాత్ తథా
హి తమో నాకాశాదిద్రవ్యమ్ ఆలోకాసహకృతచక్షు
ర్గ్రాహ్యత్వాత్ ఆలోకాభావవత్ రూపాద్యుపలబ్ధిషు
చ ప్రమాయామాలోకస్య కారణత్వాత్ తస్మాత్ప్రౌ
ఢప్రకాశకతేజస్సామాన్యాభావస్తమః నీలం తమశ్చల
తీతి ప్రత్యయో భ్రమః అతో న ద్రవ్యాన్తరమితి సిద్ధమ్

ద్రవ్యత్వజాతిమత్త్వం గుణవత్త్వం వా ద్రవ్యసామా
న్యలక్షణమ్ । ఏకైకదేశావృత్తిత్వమవ్యాప్తిః । యథా
గోః కపిలత్వమ్ । అలక్ష్యవృత్తిత్వమతివ్యాప్తిః । యథా
గోః శృఙ్గిత్వమ్ । లక్ష్యమాత్రావృత్తిత్వమసంభవః ।
యథా గోరేకశఫవత్త్వమ్ । ఏతద్దూషణత్రయరహితో
ధర్మో లక్షణమ్ । స ఏవాసాధారణధర్మ ఇత్యుచ్యతే । ల
క్ష్యతావచ్ఛేదకసమనియతత్వమసాధారణత్వమ్ । వ్యా
వర్తకస్యైవ లక్షణత్వే వ్యావృత్తావభిధేయత్వా
దౌ చాతివ్యాప్తివారణాయ తద్భిన్నత్వం ధర్మవిశేష
ణం దేయమ్ । వ్యవహారస్యాపి లక్షణప్రయోజకత్వే
న దేయమ్ । వ్యావృత్తేరపి వ్యవహారసాధకత్వాత్ ।
నను గుణవత్త్వం న ద్రవ్యలక్షణమ్ । ఆద్యక్షణే ఉత్ప
న్నే ఘటే అవ్యాప్తేరితి చేన్న తాదృశావ్యాప్తివార
ణాయ గుణసమానాధికరణసత్తాభిన్నజాతిమత్త్వస్య
వివక్షితత్వాత్ । నన్వేవమప్యేకరూపాదిసాత్త్వే ఘ

లాఘావపిగన్ధప్రతీతేరతివ్యాప్తిరితిచేన్న అన్వయ
వ్యతిరేకాభ్యాం పృథివీగన్ధస్యైవసిద్ధత్వాన్నాగ్నికారా
త్ జనకతథాపి కాలస్యసర్వాధారతయాసర్వోపాధిత్వే
కాలాంశాతేతివ్యాప్తిరితిచేన్నసర్వాధారతాప్రయో
జకసంబన్ధభిన్నసంబన్ధేనలక్షణస్యత్వవ్యవచ్ఛేదకత్వా
త్ పృథివీంవిభజతే సాద్వివిధానిత్యానిత్యత్వం ధ్వంసా
ప్రతియోగిత్వమ్ ధ్వంసప్రతియోగిత్వమనిత్యత్వమ్ ప్ర
కారాన్తరేణవిభజతే పునరితి ఆత్మనో భోగాయతన
నం శరీరమ్ యదవచ్ఛిన్నాత్మనిభోగోజాయతేతద్భో
గాయతనమ్ సుఖదుఃఖసాక్షాత్కారోభోగః శబ్దేతరో
ద్భూతవిశేషగుణానాశ్రయత్వేసతి జ్ఞానకారణమన
స్సంయోగాశ్రయత్వమిన్ద్రియత్వమ్ శరీరేన్ద్రియభిన్నో
విషయః ఏవంచగన్ధవచ్ఛరీరం పార్థివశరీరంగన్ధవ
దిన్ద్రియంపార్థివేన్ద్రియంగన్ధవాన్విషయఃపార్థివవిష
య ఇతితత్తల్లక్షణంబోధ్యమ్ పార్థివశరీరందర్శయ

తి. శరీరమితి ఇన్ద్రియసంసర్గ్యమితి ఇన్ద్రియమితి. గ
న్ధగ్రాహకమితి ప్రకారాజనకభావ ఘ్రాణమితిసంజ్ఞా
నాసాగ్రేత్యాశ్రయోక్తిః ఏవముత్తరత్ర జ్ఞేయమ్ పా
ర్థివవిషయం వర్ణయతి మృదితి
౧౧. అపాం లక్షణమాహ శీతేతి. ఉత్పన్నవినష్టజ
లే వ్యాప్తివారణాయ శీతస్పర్శసమానాధికరణ ద్రవ్య
త్వావ్యాప్యజాతిమత్త్వం తాత్పర్యమ్ శీతలం శిలాతలమి
త్యాదౌ జలసంబన్ధాదేవ శీతస్పర్శభానమితి నాతివ్యా
ప్తిః। అన్యత్సర్వం పూర్వవద్వ్యాఖ్యేయమ్
౧౨. తేజసో లక్షణమాహ ఉష్ణస్పర్శవదితి ఉష్ణ
జలమితి ప్రతీతేస్తేజస్సంయోగోపాధివిషయత్వాన్నాతి
వ్యాప్తిః విషయం నిజతేజో భాసతి ననుసువర్ణం పార్థి
వం పీతత్వాద్గురుత్వాద్వా హరిద్రాదివదితి చేన్న అ
త్యన్తానలసంయోగే సత్యపి ఘృతాదౌ ద్రవత్వనాశదర్శ
నేన జలమధ్యస్థఘృతే నాశాదర్శనేన అనలప్రతిబన్ధ

యతే అతః పరమాణుద్వయసంయోగేన ద్వ్యణుకము
త్పద్యతే త్రిభి ర్ద్వ్యణుకైః త్ర్యణుకముత్పద్యతే ఏవ
ఞ్చతురణుకాదిక్రమేణ మహతీ పృథ్వీ మహత్యా
పః మహత్తేజః మహాన్ వాయురుత్పద్యతే ఏవముత్ప
న్నస్య కార్యద్రవ్యస్య సంజిహీర్షావశాత్ క్రియయా
పరమాణుద్వయవిభాగేన తద్ద్వ్యణుకస్య నాశః తత
స్త్ర్యణుకస్య తతశ్చతురణుకస్య ఇత్యేవం పృథివ్యాది
నాశః అసమవాయికారణనాశాద్ద్వ్యణుకనాశస్స
మవాయికారణనాశాత్ త్ర్యణుకాదినాశ ఇతి సంప్ర
దాయః సర్వత్రాసమవాయికారణనాశాదేవ ద్రవ్య
నాశ ఇతి నవీనాః కింపునః పరమాణుసద్భావే ప్రమా
ణం ఉచ్యతే జాలసూర్యమరీచిస్థం యత్సూక్ష్మం తమ
ముపలభ్యతే తత్సావయవం చాక్షుషద్రవ్యత్వాత్ ఘ
టవత్ తదేవ త్ర్యణుకావయవా అపి సావయవాః మహా
దారంభకత్వాత్ కపాలవత్ యో ద్వ్యణుకావయవస్స ఏ

వపరమాణుః నచ నిత్యః కార్యస్యైవ అనవస్థా ప్రసం
గాత్ సృష్టిప్రళయసద్భావే ధాతా యథా పూర్వమ
కల్పయదితి శ్రుతి ప్రమాణమ్ సర్వకార్య ప్రధ్వంసం
సో నాన్తర ప్రళయః సర్వకార్యధ్వంస [illegible]
[illegible]య ఇతి వివేకః

౧౪. ఆకాశంలక్షణమేమి శబ్దగుణకమైనది. శబ్దస
[illegible] సుపిశృతి [illegible] చ్చేత్యర్థః [illegible]
తి [illegible] ప్రమాణాభావాదిత్యర్థః [illegible] సర్వ
త్ర [illegible] సర్వత్ర [illegible] నిత్యత్వా [illegible]
తి సర్వ [illegible] విభు [illegible]
[illegible] పరిచ్ఛిన్న [illegible]
[illegible] నిత్యం చేతి

౧౫. కాలంలక్షణమేమి అతీతాది వ్యవహారహేతుః కాలః
సర్వకార్యనిమిత్తకారణంబు

౧౬. దిక్కులక్షణమేమి ప్రాచీతి [illegible] కార్యమ

సమనస్కోవిభుస్స్పర్శరహితద్రవ్యత్వాత్ ఆకాశవ
దితి చేన్న మనసోవిభుత్వే ఆత్మనస్సంయోగస్య సమ
వాయికారణస్యాభావాజ్జ్ఞానానుత్పత్తిప్రసంగాత్ న చ
విభుద్వయసంయోగోస్త్వితి వాచ్యమ్ తత్సంయోగ
స్యానిత్యత్వే సుషుప్త్యభావప్రసంగాత్ పురీతద్వ్య
తిరిక్తప్రదేశాత్మమనస్సంయోగస్య సదావిద్యమా
నత్వాత్ అణుత్వే తు యదా మనః పురీతతం ప్రవిశతి
తదా సుషుప్తిః యదా న ప్రవిశతి తదా జ్ఞానోత్పత్తి రి
త్యణుత్వసిద్ధిః

౧౭. రూపం లక్షయతి చక్షుర్మాత్రేతి సంఖ్యాదావతి
వ్యాప్తివారణాయ మాత్రపదమ్ రూపత్వేతి వ్యాప్తివా
రణాయ గుణపదమ్ నన్వవ్యాప్యవృత్తిరూపాదిసముదా
యపచిత్రరూపమస్తీతి చేన్న రూపస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వ
స్యాభావాత్ నను చిత్రపటే [illegible]
[illegible]

గాత్ నచరూపవత్త్వమేవ తత్త్వం ప్రత్యక్షత్వప్రయోజ
కం గౌరవాత్ తస్మాత్పటస్య ప్రత్యక్షత్వానుపప
త్త్యా చిత్రరూపసిద్ధిః

౨౦. రసం లక్షయతి రసనేతి రసత్వేతివ్యాప్తివార
ణాయ గుణపదమ్ రసస్యాశ్రయమాహ పృథివీతి ఆశ్ర
యం విభజ్య దర్శయతి పృథివ్యామితి

౨౧. గన్ధం లక్షయతి ఘ్రాణేతి గన్ధత్వేతివ్యాప్తివా
రణాయ గుణపదమ్

౨౨. స్పర్శం లక్షయతి త్వగితి స్పర్శత్వేతివ్యా
ప్తివారణాయ గుణపదమ్ సంయోగాదావతివ్యాప్తివా
రణాయ మాత్రపదమ్ పాకజమితి పాకస్తేజస్సంయో
గః తేన పూర్వరూపం నశ్యతి రూపాన్తరముత్పద్యత
ఇత్యర్థః అత్ర పరమాణుష్వేవ పాకః న ద్వ్యణుకా
దౌ తతశ్చ వహ్నిసంయోగేషు పరమాణుషు రూపాన్తరోత్ప
త్తౌ శ్యామఘటనాశే పునర్ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ రక్తఘ

యో హి స్తపుస్తకవిభాగాత్కాయపుస్తకయోర్విభాగః

౨౯. పరత్వాపరత్వయోర్లక్షణమాహ పరాపరేతి పరవ్యవహారకారణం పరత్వమపరవ్యవహారకారణమపరత్వమిత్యర్థః విభజతే తే ద్వివిధే ఇతి దిక్కృతయోరుదాహరణమాహ దూరస్థ ఇతి కాలకృతే ఉదాహరతి జ్యేష్ఠ ఇతి

౩౦. గురుత్వం లక్షయతి ఆద్యేతి ద్వితీయాదిపతనస్యాసమవాయికారణత్వాద్వేగేతివ్యాప్తివారణాయాద్యేతి

౩౧. ద్రవత్వం లక్షయతి ఆద్యస్యన్దనేతి స్యన్దనం స్రవణం తేజస్సంయోగజన్యం నైమిత్తికం తద్భిన్నం సాంసిద్ధికం పృథివ్యాం నైమిత్తికముదాహరతి ఘృతాదావితి తేజసి తదాహ సువర్ణాదావితి

౩౨. స్నేహం లక్షయతి చూర్ణేతి కాలాదావతి వ్యాప్తివారణాయ గుణ ఇతి రూపాదావతివ్యాప్తివా

రణాయపి ప్రత్యక్షే వేతి

33. శబ్దగుణకమితి శ్రోత్రమితి శబ్దేత్యతివ్యాప్తివార
ణాయ గుణపదమ్ రూపాదావతివ్యాప్తివారణాయ
శ్రోత్రేతి శబ్దస్త్రివిధః సంయోగజో విభాగజశ్శబ్దజ
శ్చ ఆద్యో భేరీదణ్డసంయోగజన్యః ద్వితీయో వం
శే పాట్యమానే దళద్వయవిభాగజన్యశ్చటచటాశబ్దః భే
ర్యాదిదేశమారభ్య శ్రోత్రపర్యన్తం ద్వితీయాదిశబ్దాశ్శబ్ద
జాః

34. బుద్ధేర్లక్షణమాహ బుద్ధిరితి జానామీత్యను
వ్యవసాయగమ్యం జ్ఞానత్వమేవ లక్షణమిత్యర్థః బు
ద్ధిం విభజతే సేతి

35. స్మృతేర్లక్షణమాహ సంస్కారేతి భావనాఖ్య
స్సంస్కారః సంస్కారమాత్ర జన్యేతివ్యాప్తివారణాయ జ్ఞాన
మితి ఘటాదిప్రత్యక్షేతివ్యాప్తివారణాయ సంస్కారజ
న్యమితి

౩౬. అనుభవంలక్షయతి తద్భిన్నమితి స్మృతిభిన్నం జ్ఞానమనుభవ ఇత్యర్థః అనుభవం విభజతే స ద్వివిధ ఇతి

౩౭- యథార్థానుభవం లక్షయతి తద్వతీతి నను ఘటే సుఘటత్వమితి ప్రమాయామవ్యాప్తిః ఘటత్వస్య ఘటానాధారత్వాదితి చేన్న యత్ర యత్సంబన్ధోస్తి తత్ర తత్సంబన్ధానుభవ ఇత్యర్థాత్ ఘటత్వే ఘటసంబన్ధోస్తీతి నావ్యాప్తిః సైవేతి యథార్థానుభవ ఏవ శాస్త్రే ప్రమేత్యుచ్యత ఇత్యర్థః

౩౮. అయథార్థం లక్షయతి తదభావవతీతి నను ఇదం సంయోగీతి ప్రమాయామతివ్యాప్తిరితి చేన్న యదవచ్ఛేదేన యత్సంబన్ధో నాస్తి తదవచ్ఛేదేన తత్సంబన్ధావగాహిజ్ఞానస్య వివక్షితత్వాత్ సంయోగాభావావచ్ఛేదేన సంయోగజ్ఞానస్య ప్రమాత్వాత్ సంయోగావచ్ఛేదేన సంయోగసంబన్ధస్య విద్యమానత్వాన్నాతివ్యాప్తిః

౩౯. యథార్థానుభవం విభజతే యథార్థేతి

౪౦. ప్రసంగాత్ ప్రమాకరణం విభజతే తత్కరణమితి ప్రమాకరణమిత్యర్థః

౪౧. ప్రమాకరణం ప్రమాణమితి ప్రమాణసామాన్యలక్షణమ్

౪౨. కరణలక్షణమాహ అసాధారణేతి సాధారణకారణే దిక్కాలాదావతివ్యాప్తివారణాయ సాధారణేతి

౪౩. కారణలక్షణమాహ కార్యేతి పూర్వవృత్తికారణమిత్యుక్తే రాసభాదావతివ్యాప్తిస్స్యాదతో నియతేతి తావన్మాత్రే కృతే కార్యేతివ్యాప్తిః అతః పూర్వవృత్తీతి తథాపి తన్తురూపమపి పటం ప్రతి కారణం స్యాదిత్యత ఆహ అనన్యథాసిద్ధేతి విశేషణాత్ అనన్యథాసిద్ధత్వమన్యథాసిద్ధిరహితత్వం అన్యథాసిద్ధిశ్చ త్రేధా యేన సహైవ యస్య యం ప్రతి పూర్వవృత్తిత్వమవగమ్యతే

తేన తం ప్రతి తదన్యథాసిద్ధం యథా తన్తునా తన్తురూపం తన్తుత్వం చ పటం ప్రతి అన్యం ప్రతి పూర్వవృత్తిత్వే జ్ఞాత ఏవ యస్య యం ప్రతి పూర్వవృత్తిత్వమవగమ్యతే తేన తం ప్రతి తదన్యథాసిద్ధం యథా శబ్దం ప్రతి పూర్వవృత్తిత్వే జ్ఞాత ఏవ పటం ప్రత్యాకాశస్య అన్యత్ర క్లృప్తనియతపూర్వవర్తిన ఏవ కార్యసంభవే తత్సహభూతమన్యథాసిద్ధం యథా పాకజస్థలే గన్ధం ప్రతి రూపప్రాగభావస్య ఏవం చానన్యథాసిద్ధనియతపూర్వవృత్తిత్వం కారణత్వమ్

౨౪. కార్యలక్షణమాహ కార్యమితి

౨౫. కారణం భజతే కారణమితి

౨౬. సమవాయికారణస్య లక్షణమాహ యత్సమవేతమితి యస్మిన్ సమవేతమిత్యర్థః

౨౭. అసమవాయికారణలక్షణమితి కార్యేణేత్యాది ఉదాహరతి తన్తుసంయోగ ఇతి కార్యేణ పటేన స

హైకస్మిన్ తన్తౌ సమవేతత్వాత్ తన్తుసంయోగః పటస్యాసమవాయికారణమిత్యర్థః కారణేనసహేత్యేతదుదాహరతి తద్రూపమితి కారణేనపటేనసహైకస్మిన్నర్థే సమవేతత్వాత్తన్తురూపంపటరూపంప్రత్యసమవాయికారణమిత్యర్థః

౪౮. నిమిత్తకారణంలక్షయతి తదుభయభిన్నమితి సమవాయ్యసమవాయిభిన్నంనిమిత్తకారణమ్

౪౯. కారణలక్షణముపసంహరతి తదేతదితి

౫౦. ప్రత్యక్షలక్షణమాహ తత్రేతి ప్రమాణచతుష్టయమధ్య ఇత్యర్థః

౫౧. ప్రత్యక్షజ్ఞానస్యలక్షణమాహ ఇన్ద్రియేతి ఇన్ద్రియంచక్షురాదికమర్థో ఘటాదిః తయోస్సన్నికర్షస్సంయోగాదిః తజ్జన్యంజ్ఞానమిత్యర్థః

౫౨. నిర్వికల్పకస్యలక్షణమాహ నిష్ప్రకారకమితి విశేషణవిశేష్యసంబన్ధానవగాహిజ్ఞానమిత్యర్థః న

ననిర్వికల్పకే కిం ప్రమాణమితి చేన్న గౌరితి విశిష్టజ్ఞా
నం విశేషణజ్ఞానజన్యం విశిష్టజ్ఞానత్వాద్దండీతి జ్ఞానవ
దిత్యనుమానస్య ప్రమాణత్వాత్ విశేషణజ్ఞానస్యాపిస
వికల్పకత్వే అనవస్థాప్రసంగాత్ నిర్వికల్పకసిద్ధిః

౨౧౩. సవికల్పకం లక్షయతి సప్రకారకమితి నామ
జాత్యాదివిశేషణవిశేష్యసంబన్ధావగాహిజ్ఞానమిత్య
ర్థః సవికల్పకముదాహరతి యథేతి

౨౧౪. ఇన్ద్రియార్థసన్నికర్షం విభజతే ప్రత్యక్షేతి

౨౧౫. సంయోగసన్నికర్షముదాహరతి చక్షుషేతి
ద్రవ్యప్రత్యక్షే సంయోగస్సన్నికర్ష ఇత్యర్థః ఆత్మా
మనసా సంయుజ్యతే మన ఇన్ద్రియేణ ఇన్ద్రియమర్థేన త
తః ప్రత్యక్షజ్ఞానముత్పద్యతే

౨౧౬. సంయుక్తసమవాయముదాహరతి ఘటరూ
పేతి తత్ర యుక్తిమాహ చక్షుస్సంయుక్త ఇతి

౨౧౭. సంయుక్తసమవేతసమవాయముదాహరతి

రూపత్వేతి

౫౮. సమవాయముదాహరతి శ్రోత్రేణేతి తదుపపాదయతి కర్ణేతి ననుదూరస్థశబ్దస్య కథం శ్రోత్రసంబన్ధ ఇతి చేన్న వీచీతరఙ్గన్యాయేన కదమ్బముకులన్యాయేన వా శబ్దాన్తరోత్పత్తిక్రమేణ శ్రోత్రదేశజాతస్య శబ్దస్య శ్రోత్రసంబన్ధాత్

౫౯. సమవేతసమవాయముదాహరతి శబ్దత్వేతి

౬౦. విశేషణవిశేష్యభావముదాహరతి అభావేతి తదుపపాదయతి ఘటాభావవదితి భూతలే ఘటో నాస్తీత్యత్ర అభావస్య విశేష్యత్వం ద్రష్టవ్యమ్ ఏతేనానుపలబ్ధేః ప్రమాణాన్తరత్వం నిరస్తమ్ యద్యత్ర ఘటోఽభవిష్యత్తదా భూతలమివాద్రక్ష్యత దర్శనాభావాన్నాస్తీతి తర్కితప్రతియోగిసత్త్వప్రసఞ్జన ప్రసఞ్జితవిరోధ్యనుపలబ్ధిసహకృతేన్ద్రియేణైవాభావజ్ఞానోత్పత్తావనుపలబ్ధేః ప్రమాణాన్తరత్వాసంభవాత్ అతి

కరణజ్ఞానాగ్థః క్షేక్షణీయేన్ద్రియస్యైవకరణత్వోప
పత్తావనుపపత్తేః కరణత్వస్యాయుక్తత్వాత్ విశేషణ
విశేష్యభావో విశేషణవిశేష్యస్వరూపమేవ నాతిరిక్తస్స
మ్బన్ధః

౬౨. ప్రత్యక్షజ్ఞానముపసంహరన్ తత్కరణమాహ
ఏవమితి అసాధారణకారణత్వాదిన్ద్రియం ప్రత్యక్ష
జ్ఞానకరణమిత్యర్థః ప్రత్యక్షముపసంహరతి తస్మా
దితి

౬౩. అనుమానం లక్షయతి। అనుమితికరణమితి

౬౪. అనుమితేర్లక్షణమాహ। పరామర్శేతి। ననుసంశ
యోత్తరప్రత్యక్షే అతివ్యాప్తిః స్థాణుపురుషసంశయా
నన్తరం పురుషత్వవ్యాప్యకరాదిమానయమితి పరామ
ర్శే యం పురుష ఏవేతి ప్రత్యక్షజననాత్। న చ తత్ర
అనుమితిరేవేతి వాచ్యమ్ పురుషం సాక్షాత్కరోమీత్యను
వ్యవసాయగోధాదితి చేన్న పక్షతాసహకృతపరామ

ర్శజన్యత్వస్య వివక్షితత్వాత్। సిషాధయిషావిరహస

హకృతసిద్ధ్యభావః పక్షతా సాధ్యసిద్ధిర్నమితి ప్రతి

బన్ధికా సిద్ధిసత్త్వేప్యనుమినుయామితీచ్ఛాయామను

మితిదర్శనాత్సిషాధయిషోత్తేజికా తతశ్చోత్తేజకాభా

వవిశిష్టమణ్యభావస్యదాహకరణత్వవత్సిషాధయిషా

విరహవిశిష్టసిద్ధ్యభావస్యాప్యనుమితికరణత్వమ్

౬౫. పరామర్శం లక్షయతి వ్యాప్తీతి వ్యాప్తివిశి

ష్టం యత్పక్షధర్మతాజ్ఞానం తత్పరామర్శ ఇత్యర్థః ప

రామర్శమభినీయదర్శయతి యథేతి అయమితిమభి

నీయదర్శయతి తజ్జన్యమితి పరామర్శజన్య మిత్య

ర్థః

౬౬. వ్యాప్తేర్గ్రహణమాహ యత్రేతి యత్ర ధూమ

స్తత్రాగ్నిరితి వ్యాప్తేరభినయః సాహచర్యనియమ ఇ

తిలక్షణమ్ సాహచర్యం సామానాధికరణ్యం తస్యని

యమః హేతు సమానాధికరణాత్యన్తాభావా ప్రతి

కరణత్వాత్ లిఙ్గం న కరణమ్ అతీతాదౌ వ్యభిచా రాత్ వ్యాపారవత్కారణం కరణమితిమతే పరామర్శ ద్వారా వ్యాప్తిజ్ఞానం కరణమ్ తజ్జన్యత్వే సతి తజ్జన్య జనకో వ్యాపారః అనుమానముపసంహరతి తస్మాదితి

౨౩ . లిఙ్గం విభజతే లిఙ్గమితి

౨౪ . అన్వయవ్యతిరేకిణం లక్షయతి అన్వయేనేతి హేతుసాధ్యయోర్వ్యాప్తిరన్వయవ్యాప్తిః తదభావ యోర్వ్యాప్తిర్వ్యతిరేకవ్యాప్తిః

౨౫. కేవలాన్వయినో లక్షణమాహ అన్వయేనేతి కేవలాన్వయిసాధ్యకం లిఙ్గం కేవలాన్వయి అత్యన్తా భావాప్రతియోగిత్వం కేవలాన్వయిత్వమ్ ఈశ్వర ప్రమావిషయత్వం సర్వపదాభిధేయత్వం చ సర్వత్రా స్తీతి వ్యతిరేకాభావః

౨౬. వ్యతిరేకిణముదాహరతి పృథివీతి సన్వితర భేదః ప్రసిద్ధో వా న వా ఆద్యే యత్ర ప్రసిద్ధస్తత్ర హే

తుసత్త్వేనాన్వయిత్వమసత్త్వేఽసాధారణ్యమ్। ద్వితీయే సాధ్యజ్ఞానాభావాత్కథం తద్వ్యతిరేకానుమితిః విశేషణజ్ఞానాభావే విశిష్టజ్ఞానానుదయాత్। ప్రతియోగిజ్ఞానాభావాద్వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానమపి నస్యాదితి చేన్న। జలాదిత్రయోదశాన్యోన్యాభావానాం త్రయోదశసు ప్రత్యేకం ప్రసిద్ధానాం మేళనం పృథివ్యాం సాధ్యతే త్రయోదశత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యస్యైకాధికరణవృత్తిత్వాభావాన్నాన్వయిత్వాసాధారణ్యే ప్రత్యేకాధికరణప్రసిద్ధ్యా [illegible]మితిః వ్యతిరేకవ్యాప్తినిరూపణం చేతి

౨౨. పక్షలక్షణమాహ సన్దిగ్ధేతి నను శ్రవణానన్తరభావిని మననస్థలేఽవ్యాప్తిః శ్రుతవేదవాక్యైరాత్మనోఽనిశ్చితత్వేన సన్దేహాభావాత్ కించ ప్రత్యక్షేపి వహ్నౌ యత్రేచ్ఛయానుమితిస్తత్రావ్యాప్తిరితి చేన్న ఉక్తపక్షతాశ్రయత్వస్య పక్షలక్షణత్వాత్।

జ్ఞానసామగ్రీత్వేన సాక్షాదనుమితిప్రతిబన్ధకత్వమితి
శేషాంతు పరామర్శప్రతిబన్ధకత్వమ్ తత్రాపి సాధా
రణస్యావ్యభిచారాభావతయా విరుద్ధస్య సామానాధిక
రణ్యాభావతయా వ్యాప్యత్వాసిద్ధస్య విశిష్టవ్యాప్త్య
భావతయా అసాధారణానుపసంహారిణోః వ్యాప్తిసం
శయాధాయకత్వేన చ వ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వమా
శ్రయాసిద్ధిస్వరూపాసిద్ధ్యోః పక్షధర్మతాజ్ఞానప్రతిబన్ధ
కత్వమ్ ఉపాధిరవ్యభిచారజ్ఞానద్వారా వ్యాప్తిజ్ఞాన
ప్రతిబన్ధకః సిద్ధసాధనం తు పక్షతావిఘటకతయా
ఆశ్రయాసిద్ధావన్తర్భవతి నిగ్రహస్థానాన్తరమితి న
వీనాః

౯౮. ఉపమానం లక్షయతి ఉపమితికరణమితి

౯౯. శబ్దం లక్షయతి ఆప్తేతి

౧౦౦. పదలక్షణమాహ శక్తమితి

౧౦౧. అర్థస్మృత్యనుకూలః పదార్థసంబన్ధః శక్తిః

సాచ పదార్థాన్తరమితి మీమాంసకాః తన్నిరాసా
ర్థమాహ-అస్మాదితి। డిత్థాది పదానామివ ఘటాదిప
దానామపి సఙ్కేతఎవ శక్తిః నతు పదార్థాన్తరమి
త్యర్థః- గవాదిశబ్దానాం జాతావేవశక్తిర్విశేషణత
యాజాతేః ప్రథమ ముపస్థితత్వాత్ వ్యక్తిలాభస్త్వా
క్షేపాదితి కేచిత్-తన్న-గామానయేత్యాదౌవృద్ధవ్య
వహారె సర్వత్రానయనాదేర్వ్యక్తావేవ సమ్భవేన
జాతి విశిష్ట వ్యక్తావేవ శక్తి కల్పనాత్ - శక్తిగ్రహ
శ్చ వృద్ధ వ్యవహారేణ। తథాహి - వ్యుత్పిత్సుర్బాలో
గామానయేతి ఉత్తమ వృద్ధవాక్య శ్రవణానన్తరంమ
ధ్యమ వృద్ధస్యప్రవృత్తి ముపలభ్య గవానయనంచ
దృష్ట్వా మధ్యమ వృద్ధప్రవృత్తిజనకజ్ఞాన స్యాన్వయ
వ్యతిరేకాభ్యాం వాక్యజన్యత్వం నిశ్చిత్య శ్వమాన
యగాంబధానేత్యాది వాక్యాన్తరె ఆవాపోద్వాపా
భ్యాం గోపదస్య గోత్వవిశిష్టెశక్తిః అశ్వపదస్య అ
శ్వత్వవిశిష్టెశక్తిరితి వ్యుత్పద్యతె। నను పదానాం స

౧౦౨. ఆకాఙ్క్షేతి- ఆకాఙ్క్షాది జ్ఞానమిత్యర్థః।
అన్యథా ఆకాఙ్క్షాది భ్రమా చ్ఛాబ్దధీర్న స్యాత్.

౧౦౩. ఆకాఙ్క్షాం లక్షయతి- పదస్యేతి.

౧౦౪. యోగ్యతాం లక్షణమాహ- అర్థేతి.

౧౦౫. సన్నిధిలక్షణ మాహ- పదానామితి- అవిల
మ్బేన పదార్థోపస్థితి స్సన్నిధిః ఉచ్చారణంతు తదు
పయోగితయోక్తమ్.

౧౦౬. గౌ రశ్వఇతి- ఘటఃకర్మత్వమిత్యాద్యప్య
నాకాఙ్క్షోదాహరణం ద్రష్టవ్యమ్.

౧౦౭. వైదికస్య విశేష మాహ- వైదిక మీశ్వరో
క్తత్వా దితి. నను వేదస్యా నాదిత్వా త్కథ మీశ్వరో
క్తత్వమితి చేన్న వేదః పౌరుషేయో వాక్యసమూహ
త్వాత్ భారతాదివత్- న చ స్మర్యమాణకర్తృకత్వ ముపా
ధిః- గౌతమాది శిష్యపరంపరయా వేదేపి కర్తృస్మర
ణేన సాధనవ్యాపక త్వాత్- తస్మా త్తేపానా త్త్రయో
వేదా అజాయన్త ఇతి శ్రుతేశ్చ- నను వర్ణానిత్యా స్స

ఏవాయంగకారఇతి ప్రత్యభిజ్ఞాబలాత్ తథాచ క
థం వేదస్యానిత్యత్వమితి చేన్న-ఉత్పన్నో వినష్ట
గకారఇతి ప్రతీత్యా వర్ణానామనిత్యత్వాత్ సోఽ
యఙ్గకారఇతి ప్రత్యభిజ్ఞాయాస్సోయందీపజ్వాలేతి
వత్సాజాత్యావలమ్బనత్వాత్ వర్ణానాంనిత్యత్వేఽ
ప్యానుపూర్వీవిశిష్టవాక్యస్యానిత్యత్వాచ్చ- తస్మాదీ
శ్వరోక్తో వేదః। మన్వాదిస్మృతీనామాచారాణాంచవే
దమూలకతయాప్రామాణ్యమ్- స్మృతిమూల వాక్యా
నామిదానీమనధ్యయనాత్తస్యా లభూతో కాదిచ్ఛా
ఖాదిష్వస్తీతికల్ప్యతే- నను పఠ్యమానవేదవాక్యో
త్సాదనస్యకల్పయితు మశక్యతయా విప్రకీర్ణ పాద
స్యాయుక్తత్వాన్నిత్యానుమేయోవేదో మూలమితి
చేన్న తథాపి వర్ణానుపూర్వ్యా నాసమ్భవేన బోధక
త్వాసమ్భవాత్- నన్వేతానిపదానిస్మారితపదార్థసం
సర్గజ్ఞానపూర్వకాణి ఆకాంక్షాది మత్పద కదమ్బక
త్వాత్ మద్వాక్యవదిత్యనుమానాదేవ సంసర్గజ్ఞాన

సమ్భవా చ్ఛబ్దో న ప్రమాణాన్తరమితి చేన్న అనుమిత్య పేక్షయా శాబ్దజ్ఞానస్య విలక్షణస్య శబ్దాత్ప్రత్యేమిత్య నువ్యవసాయ సాక్షికస్య సర్వ సమ్మతత్వాత్। నన్వ ర్థాపత్తిరపి ప్రమాణాన్తర మస్తి పీనో దేవదత్తో దివా న భుఙ్క్తే ఇతి దృష్టే శ్రుతే వా పీనత్వాన్యథానుపపత్త్యా రాత్రిభోజనమర్థాపత్త్యా కల్ప్యత ఇతి చేన్న- దేవదత్తో రాత్రౌ భుఙ్క్తే దివా భుఞ్జానత్వే సతి పీనత్వా దిత్యను మానేనైవ రాత్రిభోజనస్య సిద్ధత్వాత్। శతే పఞ్చాశది తి సమ్భవో ఽప్యనుమానమేవ। ఇహ వటే యక్షస్తిష్ఠతీ త్యైతిహ్య మప్య జ్ఞాతమూలవక్తృకశబ్ద ఏవ। చేష్టాపి శబ్దానుమాన ద్వారా వ్యవహార హేతు రితి న ప్రమాణా న్తరం। తస్మాత్ప్రత్యక్షానుమానోపమానశబ్దాః ప్రమా ణానిచత్వార్యేవ.

౧౦౮॥ ౧॥ జ్ఞానానాం తద్వతి తత్ప్రకారక త్వం స్వతో గ్రాహ్యం పరతో వేతి విచార్యతే- తత్ర విప్రతిపత్తిః- జ్ఞానప్రామాణ్యం తదప్రామాణ్యాగ్రాహ

కయావజ్జ్ఞాన గ్రాహకసామగ్రీగ్రాహ్యం వా నతా-
అప్రవిధికోటి స్స్వతస్త్వం నిషేధకోటిః పరతస్త్వమ్-
అనుమానగ్రాహ్యత్వేన సిద్ధసాధనవారణాయయావ
దితి-ఇదం జ్ఞానమప్రమాణమితిజ్ఞానేన ప్రామాణ్యగ్ర
హేద్బాధవారణాయఅప్రామాణ్యగ్రాహకేతి. ఇదం
జ్ఞానమప్రమేతిజ్ఞానం ప్రమేతిజ్ఞానస్యఅనువ్యవసా
యనిష్ఠప్రామాణ్య గ్రాహకస్యా ప్రామాణ్య గ్రాహ
కత్వా భావాత్ స్వతస్త్వం నస్యా దతస్తదితి. తస్మి
గ్రాహ్య ప్రామాణ్యాశ్రయే అప్రామాణ్య గ్రాహకే
త్యర్థః-ఉదాహృతస్థలేవ్యవసాయేఽప్రామాణ్యగ్రా
హకస్యాప్యను వ్యవసాయే తదగ్రాహకత్వాత్స్వ
తస్త్వసిద్ధిః- ననుస్వత ఏవప్రామాణ్యం గృహ్యతేఘట
మహం జానామీత్యనువ్యవసాయేన ఘట ఘటత్వ
యోరివతద్వైశిష్ట్యస్యాపి విషయీకరణాత్ నవ్యవసా
యస్యావ ప్రత్యాసత్తేస్తుల్యత్వాత్. పురోవర్తిని ప్ర
కారసమ్బన్ధస్యైవ ప్రమాత్వపదార్థత్వాదితిచేన్న.

స్వతః ప్రామాణ్యగ్రాహ్యే జలజ్ఞానం ప్రమా నవేత్యన
భ్యాసదశాయాం ప్రమాత్వసంశయోనస్యాత్ అను
వ్యవసాయేన ప్రామాణ్యస్య నిశ్చితత్వాత్ తస్మాత్స్వ
తో గ్రాహ్యత్వాభావాత్పరతో గ్రాహ్యత్వమ్-తథాహి
ప్రథమం జలజ్ఞానానన్తరం ప్రవృత్తౌ సత్యాం జల
లాభే సతి పూర్వోత్పన్నం జలజ్ఞానం ప్రమా సమర్థ
ప్రవృత్తిజనకత్వాత్ యన్నైవం తన్నైవం యథా
అప్రమేతి వ్యతిరేకిణా ప్రమాత్వం నిశ్చీయతే- ద్వితీ
యాదిజ్ఞానేషు పూర్వజ్ఞానదృష్టాన్తేనతత్సజాతీయ
త్వలిఙ్గేన అన్వయవ్యతిరేకిణాపి గృహ్యతే.

౧౦౭॥ ౨॥ ప్రమాయాః గుణజన్యత్వము
త్పత్తౌ పరతస్త్వం ప్రమాఽసాధారణకారణం గు
ణః అప్రమాఽసాధారణకారణం దోషః- తత్ర ప్రత్య
క్షే విశేషణవద్విశేష్యసంనికర్షో గుణః అనుమితౌ వ్యా
పకవతి వ్యాప్యజ్ఞానమ్ ఉపమితౌ యథార్థసాదృశ్య
జ్ఞానం శాబ్దజ్ఞానే యథార్థయోగ్యతాజ్ఞాన మిత్యా

హానీయమ్- పురోవర్తిని ప్రకారాభావస్య వ్యవసా
యేనానుపస్థితత్వాత్ అప్రమాత్వం పరత ఏవ గృహ్య
తే-పిత్తాదిదోషజన్యత్వాదుత్పత్తౌ పరతస్త్వమ్.

౧౦౨॥ ౩। నను సర్వజ్ఞానానాం యథార్థ
త్వాదయథార్థజ్ఞానమేవ నాస్తి నచ శుక్తావిదం రజ
తమితి జ్ఞానాత్ప్రవృత్తిదర్శనాదన్యథాఖ్యాతిసిద్ధిరి
తి వాచ్యమ్ రజతస్మృతిపురోవర్తిజ్ఞానాభ్యామేవ ప్ర
వృత్తిసమ్భవాత్ ఉపస్థితేష్టభేదాగ్రహస్యైవ సర్వ
త్ర ప్రవర్తకత్వేన నేదం రజతమిత్యాదావతిప్రసఙ్గా
భావాదితి చేన్న- సత్యరజతస్థలే పురోవర్తివిశేష్యక
రజతత్వప్రకారకజ్ఞానస్య లాఘవేన ప్రవృత్తిజనక
తయా శుక్తావపి రజతార్థిప్రవృత్తిజనకత్వేన విశిష్ట
జ్ఞానస్యైవ కల్ప్యత్వాత్.

౧౦౯. అయథార్థానుభవం విభజతే అయథా
ర్థః। స్వప్నస్యమానసవిపర్యయరూపత్వాన్న త్రైవి
ధ్యవిరోధః.

౧౧౦. సంశయస్య లక్షణమాహ ఏకస్మిన్నితి ఘటప టావితి సమూహాలమ్బనేఽతివ్యాప్తివారణాయ ఏకస్మిన్నితి- ఘటో ద్రవ్యమిత్యాదావతివ్యాప్తివారణాయ విరుద్ధేతి- పటత్వవిరుద్ధఘటత్వవానిత్యత్రాతివ్యాప్తివారణాయ నానేతి.

౧౧౧. విపర్యయలక్షణమాహ మిథ్యేతి- తదభావవతి తత్ప్రకారకనిశ్చయ ఇత్యర్థః.

౧౧౨. తర్కం లక్షయతి వ్యాప్యేతి- యద్యపి తర్కో విపర్యయేఽన్తర్భవతి తథాపి ప్రమాణానుగ్రాహకత్వాద్భేదేన కీర్తనమ్.

౧౧౩. స్మృతిం విభజతే స్మృతిరితి.

౧౧౪. సుఖం లక్షయతి సర్వేషామితి- సుఖ్యహమిత్యాద్యనువ్యవసాయగమ్యసుఖత్వాదికమేవ లక్షణం యథాశ్రుతం తు స్వరూపకథనమితి ద్రష్టవ్యమ్.

౧౧౫. సంస్కారం విభజతే సంస్కార ఇతి- సంస్కారత్వజాతిమాన్ సంస్కారః.

౧౨౩. వేగస్యాశ్రయమాహ వేగఇతి- వేగత్వజాతి మాన్వేగః,

౧౨౪. భావనాం లక్షయతి అనుభవేతి- ఆత్మాదా వతివ్యాప్తివారణాయ అనుభవేతి-అనుభవధ్వంసేఽ తివ్యాప్తివారణాయస్మృతీతి। స్మృతేరపిసంస్కారజ నకత్వమితి నవీనైరుక్తమ్.

౧౨౫. స్థితస్థాపకస్యలక్షణమాహ అన్యథేతి-సం ఖ్యాదయోష్టౌనైమిత్తికద్రవత్వ వేగస్థితస్థాపకాః సా మాన్యగుణాః- అన్యేబుద్ధ్యాదయో విశేషగుణాః- ద్ర వ్యవిభాజకోపాధిద్వయ సమానాధికరణవృత్తి జా తిమత్త్వంవిశేషగుణత్వమ్.

౧౨౬. కర్మణోలక్షణమాహ చలనేతి.

౧౨౭. ఉత్క్షేపణాదీనాం భేదమాహ ఊర్ధ్వేతి.

౧౨౮. శరీరేతి- వక్రతా సమ్పాదకమాకుఞ్చనమ్ ఋజుతా సమ్పాదకంప్రసారణమిత్యర్థః.

౧౩౨. సామాన్యంలక్షయతి నిత్యమితి- సంయో

గాదావతివ్యాప్తి వారణాయ నిత్యమితి-పరమాణుప
రిమాణాదావతివ్యాప్తి వారణాయఅనేకేతి-అనుగత
త్వాసమవేతత్వం తేన సాధారణాదావతివ్యాప్తిః.

౧౩౩. విశేషంలక్షయతి నిత్యేతి.

౧౩౪. సమవాయం లక్షయతి నిత్యేతి- సంయో
గేఽతివ్యాప్తి వారణాయనిత్యేతి - ఆకాశాదావతి
వ్యాప్తివారణాయ సమ్బన్ధ ఇతి.

౧౩౫. అయుతసిద్ధలక్షణ మాహ యయోరితి। న
ను సమవాయసద్భావే కిం ప్రమాణమితిచేన్న నీలోఘ
ట ఇతి విశిష్టప్రత్యయః విశేషణవిశేష్య సమ్బన్ధవిష
యః విశిష్టప్రత్యయత్వాత్ దణ్డీతి ప్రత్యయవత్ ఇ
త్యనుమానాత్సమవాయసిద్ధిః। అవయవావయవినావి
తి ద్రవ్యసమవాయికారణమవయవః- జన్యం ద్రవ్య
మవయవి.

౧౩౬. ప్రాగభావంలక్షయతి అనాదిరితి-ఆకాశా
దావతివ్యాప్తివారణాయ సాన్త ఇతి. ఘటాదావతి

వ్యాప్తివారణాయ అనాదిరితి। ప్రతియోగి సమవాయి కారణవృత్తిః ప్రతియోగిజనకో భవిష్యతీతి వ్యవహార హేతుః ప్రాగభావః.

౧౩౭. ధ్వంసం లక్షయతి సాదిరితి- ఘటాదావతి వ్యాప్తి వారణాయ అనన్త ఇతి- ఆకాశాదావతివ్యాప్తివారణాయసాదిరితి। ప్రతియోగి జన్యః ప్రతియోగిసమవాయికారణవృత్తిః ధ్వస్త ఇతివ్యవహార హేతుర్ధ్వంసః.

౧౩౮. అత్యన్తాభావం లక్షయతి త్రైకాలికఇతి అన్యోన్యాభావేఽతివ్యాప్తి వారణాయ సంసర్గా వచ్ఛిన్నేతి- ధ్వంసప్రాగభావయోరతివ్యాప్తి వారణాయ త్రైకాలికఇతి.

౧౩౯. అన్యోన్యాభావం లక్షయతి తాదాత్మ్యేతి ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకారోప్య సంసర్గభేదాదేక ప్రతియోగికయోరప్య త్యన్తాభావాన్యోన్యాభావయో ర్బహుత్వం కేవల భేదవ త్త్వాభావాద్ఘటభావః ఏకసత్త్వేపి

ద్వౌనస్త ఇతి ప్రతీత్యా ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావః సం
యోగసమ్బన్ధేన దేవదత్తవతి సమవాయేన దేవదత్తాభా
వః తత్ర ఘటాభావా ద్ఘటత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక
సామాన్యాభావస్యాతిరిక్తః-ఎవమన్యోన్యాభావోపి-ఘ
టత్వావచ్ఛిన్న పటో నాస్తీతి వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నా
భావో నాఙ్గీక్రియతే- పటే ఘటత్వం నాస్తీతి తస్యార్థః
అతిరిక్తత్వేతు కేవలాన్వయీ- సామయికాభావోప్య
త్యన్తాభావ ఏవ సమయవిశేష ప్రతీయమానః- ఘటా
భావవతి ఘటానయనే అత్యన్తాభావస్యాన్యత్ర గమ
నాభావేప్య ప్రతీతేః ఘటాపసరణే సతి ప్రతీతేః భూ
తల ఘటసంయోగ ప్రాగభావధ్వంసయో రత్యన్తాభావ
ప్రతీతి నియామకత్వం కల్ప్యతే ఘటవతి తత్సంయోగ
ప్రాగభావ ధ్వంసయో రసత్వాదత్యన్తాభావస్యాప్ర
తీతిః ఘటాపసరణే సతి ప్రాగభావ ధ్వంస సత్త్వాత్
ప్రతీతిరితి। కేవలాధికరణాదేవ నాస్తీతి వ్యవహారో
పపత్తావభావో న పదార్థాన్తర మితి గురుస్తన్న అభా

వాఙ్గీకారే త్రైకల్యస్య నిర్వక్తుమశక్యత్వాత్ - అభా
వాభావో భావ ఏవ నాతిరిక్తః అనవస్థా ప్రసంగాత్ -
ధ్వంసప్రాగభావః ప్రాగభావధ్వంసస్య ప్రతియోగ్యేవ -
అభావాభావోఽతిరిక్త ఏవ తృతీయాభావస్య ప్రథమాభా
వరూపత్వాన్నానవస్థేతి నవీనాః.

౧౪౦. ననుప్రమాణ ప్రమేయ సంశయ ప్రయో
జనదృష్టాన్తసిద్ధాన్తావయవ తర్కనిర్ణయ వాదజల్పవి
తణ్డాహేత్వాభాసచ్ఛలజాతి నిగ్రహస్థానానాం తత్త్వ
జ్ఞానాన్నిశ్శ్రేయసాధిగమ ఇతి న్యాయశాస్త్రే షోడశప
దార్థానాముక్తత్వాత్కథం సప్తైవేత్యత ఆహ - సర్వే
షామితి - తేషాం సప్తస్వేవాన్తర్భావాదిత్యర్థః - ఆత్మశ
రీరేన్ద్రియార్థబుద్ధిమనః ప్రవృత్తిదోష ప్రేత్యభావఫల
దుఃఖాపవర్గాస్తు ప్రమేయమితి ద్వాదశవిధం ప్రమే
యమ్ - ప్రవృత్తిర్ధర్మాధర్మౌ - రాగద్వేషమోహాదోషాః -
రాగ ఇచ్ఛా - ద్వేషో మన్యుః - మోహశ్శరీరాదావాత్మ
భ్రమః - ప్రేత్యభావో మరణమ్ - ఫలం భోగః - అపవర్గో

కచికీర్షాజనకజ్ఞానవిషయో విధిః తత్ప్రతిపాదకో లి
ఙాదిర్వా - కృత్యసాధ్యే ప్రవృత్త్యదర్శనాత్కృతిసా
ధ్యతాజ్ఞానం ప్రవర్తకమ్ - నచ విషభక్షణాదౌ ప్రవృ
త్తిప్రసఙ్గః ఇష్టసాధనతాలిఙ్గకకృతిసాధ్యతాజ్ఞాన
స్య కామ్యస్థలే విహితకాలజీవిత్వనిమిత్తజ్ఞానస్య ని
త్యనైమిత్తికస్థలే ప్రవర్తకత్వాత్ - నచాననుగమః స్వ
విశేషణవత్తాప్రతిసన్ధానజన్యజ్ఞానత్వస్యానుగత
త్వాదితి గురవస్తన్న లాఘవేన కృతిసాధ్యేష్టసాధనతా
జ్ఞానస్యైవ చికీర్షాద్వారా ప్రయత్నజనకత్వాత్ - నచ
నిత్యేష్టసాధనత్వాభావాదప్రవృత్తిప్రసఙ్గః తత్రా
పి ప్రత్యవాయపరిహారస్య పాపక్షయస్య చ ఫలత్వ
కల్పనాత్ తస్మాత్కృతిసాధ్యేష్టసాధనత్వమేవ లిఙా
ద్యర్థః - నను జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేతేత్య
త్ర లిఙా స్వర్గసాధనం కార్యం ప్రతీయతే యాగస్యా
శువినాశినః కాలాన్తరభావిస్వర్గసాధనత్వాయోగ్య
త్వాద్యోగ్యం స్థాయికార్యమపూర్వమేవలిఙాద్యర్థః

కార్యజ్ఞప్తిసాధ్యత్వాత్ కృతేస్స్వవిషయకత్వాద్విషయా
కాంక్షాయాం యాగోవిషయత్వేనాన్వేతి కస్య కా
ర్యమితి నియోజ్యాకాంక్షాయాం స్వర్గకామ ఇతి ని
యోజ్యపరతయాన్వేతి నియోజ్యః కార్యబోద్ధా తేన
జ్యోతిష్టోమనామక యాగవిషయకం స్వర్గకామస్య
కార్యమితి వాక్యార్థస్సంపద్యతే వైదికలిఙ్గాత్ యా
వజ్జీవమగ్నిహోత్రం జుహుయాదితి నిత్యవాక్యే ఉ
క్తపూర్వమేవ వాచ్యం కల్ప్యతే ఆరోగ్యకామో భే
షజపానం కుర్యాదిత్యాదౌ లౌకికలిఙః క్రియాకార్యే
లక్షణేతి చేన్న యాగస్యాయోగ్యతానిశ్చయాభా
వే నేష్టసాధనతయా ప్రతీత్యనన్తరం తస్మిన్నావహ
క్షణవానన్తర వ్యాపారతయా పూర్వకల్పనాత్ కీ
ర్తనాదినా నాశశ్రుతేర్న యాగధ్వంసో వ్యాపారః
లౌకికప్రవృత్తిబలాత్ క్రియాయా ఏవ కృతిసాధ్యే
ష్టసాధనత్వం లిఙా బోధ్యత ఇతి.

౧౮౩. లిఙ్త్వేనరూపేణ విధ్యర్థత్వమాఖ్యాతత్వేన

ప్రయత్నాన్తరత్వాన్ పచతి పాకం కరోతీతి వివరణద
ర్శనాత్ కిం కరోతీతి ప్రశ్నే పచతీత్యుత్తరేణ ఆఖ్యా
తస్య ప్రయత్నాన్తరత్వ నిశ్చయాత్ రథో గచ్ఛతీ
త్యాదావనుకూలవ్యాపారే లక్షణా- దేవదత్తస్తణ్డు
లం పచతి దేవదత్తేన తణ్డులః పచ్యత ఇత్యాదావాక
ర్తృకర్మణోర్వాఖ్యాతార్థత్వం కింతు తద్గతైకత్వా
దీనామేవ తయోరాక్షేపాదేవలాభః.

౧౨౪. ప్రాజయతీత్యాపి ధాతోరేవ ప్రకర్షశ
క్తిః ఉపసర్గాణాం ద్యోతకత్వమేవ న తత్ర శక్తిః.

౧౨౫. పదార్థతత్త్వజ్ఞానస్య పరమప్రయోజనం
మోక్షః తథాహి ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో
మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇతి శ్రుత్యా శ్రవణాదీనామా
త్మసాక్షాత్కారే హేతుత్వబోధనాత్ శ్రుత్యా దేహాది
విలక్షణాత్మజ్ఞానే సత్యసంభావనాదినివృత్తయే యుక్త్యను
సంధానరూపమననసాధ్యత్వాన్ననుపయోగిప
దార్థనిరూపణద్వారా శాస్త్రస్యాపి మోక్షోపయోగః

దనన్తరం శ్రుత్యుపదిష్టయోగవిధినా నిదిధ్యాసనే
కృతే తదనన్తరం దేహాదివిలక్షణాత్మసాక్షాత్కారే స
తి దేహాద్యహమిత్యభిమానరూప మిథ్యాజ్ఞాననాశే
సతి దోషాభావాత్ప్రవృత్త్యభావే ధర్మాధర్మయోరభా
వాజ్జన్మాభావే పూర్వధర్మాధర్మయోరనుభవేన నాశే పర
మదుఃఖధ్వంసలక్షణో మోక్షో జాయతే జ్ఞానమేవ
మోక్షసాధనమ్ మిథ్యాజ్ఞాననివృత్తేః జ్ఞానమాత్రసా
ధ్యత్వాత్ తమేవ విదిత్వాతిమృత్యుమేతి నాన్యః పన్థా
విద్యతేయనాయేతి శ్రుతేస్సాధనాన్తరనిషేధాచ్చ
ననుతథాపి హేయద్వ్యజ్ఞానం కర్మచోభయం మహాము
నే ఇతి కర్మణోపి మోక్షసాధనత్వస్మరణాత్ జ్ఞానక
ర్మణోస్సముచ్చయ ఇతిచేన్న నిత్యనైమిత్తికైరేవ
కుర్యాద్దురితక్షయమ్। జ్ఞానఞ్చ విమలీకుర్వన్నభ్యా
సేనచపాచయేత్ అభ్యాసాత్పక్వవిజ్ఞానః కైవల్యం
లభతే నర ఇత్యాదినా కర్మణో జ్ఞానసాధనత్వప్రతి
పాదనాత్ జ్ఞానద్వారైవ కర్మమోక్షసాధనం నసాక్షా

తే-తస్మాత్పదార్థ తత్త్వజ్ఞానాన్మోక్షః పరమప్రయోజనమితి సర్వం రమణీయమ్॥

ఇతి శ్రీమదన్నంభట్టోపాధ్యాయ విరచితా
తర్కసంగ్రహదీపికా॥

విశాఖపట్టణము చెంగల్వ రాయని పేట లోనున్న
ఆర్ష ముద్రాశాల లో ముద్రింపఁబడిన గ్రంథంబులు.

అశాలు.

౧ పండితరాజశతకము౹ కొన్ని తెనుఁగుపద్యంబులును. ఇవి ప్రస్తావయోగ్యములు. పే. ౮౮.

౨ శ్రీనివాసలక్షణము. మూలము ౧౧ పద్యంబులు నుదాహరణములతో టీకయును. ఇందుఁ బూర్ణముగా గణములును యతిప్రాసములు నుపయుక్త పద్యలక్షణములును దెలియఁజేయఁబడియున్నవి. ... ... పే. ౬౨.

౩ తర్కసంగ్రహము. ... ... పే. ౩౬.

౪ దీపిక. ఇది తర్కసంగ్రహవ్యాఖ్యానము పే. ౧౮.

ఈ మూలమునకిది టీకయని తెలియుటకై యీ రెండు గ్రంథములయందును భాగంబు లేర్పరచి ప్రతిభాగమునకు నారంభమున సంఖ్య వేయఁబడియున్నది.

ఒక గ్రంథము ౧౨ ప్రతులు కొనువారికి పైనొక ప్రతిలాభమివ్వఁబడును. పోస్టేజి కొనువారిదే.

పోస్టేజీ స్టాంపులు సొమ్ముగాఁ బంపునెడ నరయణా స్టాంపులే పంపవలెను. మరియు ౧౬ స్టాంపులకొక స్టాంపు చొ॥ డిస్కౌంటు పంపించవలయును.

టక్ — అ॥ వ॥ శ్రీనివాసాచార్యులు.

10176